

Pieter van Os

Friedman, Sachs en Diamond waarschuwen voor de laatste keer

Vele wegen leiden naar de ondergang

De Academische Boekengids 52, september 2005, pp. 10-12.

De journalist, de econoom en de geograaf. Drie Amerikaanse intellectuelen gunnen ons hun blik op de toekomst - en wijzen de weg. Bij ieder verleden ziet die er anders uit.

Tijdens een etentje in Washington DC met enkele welgestelde, traditioneel Democratisch stemmende universitaire docenten wijsbegeerte en geneeskunde, kwam de op handen zijnde invasie van Irak ter sprake. Het was januari 2003. De Amerikaanse intellectuelen wisten hoe er in het geliefde Europa over werd gedacht. Ook een klein, maar luidruchtig deel van de eigen partij had zich al tegen een mogelijke oorlog uitgesproken. Hoe nu te oordelen? Twijfel regeerde in enkele verwarrende momenten vol gestamel, tot een van hen, een medisch-ethisch specialist van de Johns Hopkins University in Baltimore besloot: 'I will go along with what Mr. Friedman says.' Opluchting alom: dat leek alle aanwezigen een goed idee.

Voor een journalist heeft Thomas Friedman een zeldzaam grote invloed onder Amerikaanse academici. Hoewel universitair geschoold (een B.A. van Brandeis University in New York en een masterstitel van de universiteit van Oxford), heeft hij zijn autoriteit als publieke intellectueel vooral te danken aan zijn columns in *The New York Times* en de *International Herald Tribune*.

Jeffrey Sachs en Jared Diamond zijn twee van de zeldzame wetenschappers die eenzelfde status genieten onder een breed publiek. De econoom Sachs, open hemd, volle bos haar en hippe bril, heeft inmiddels de allure van een rockster, sinds U2-zanger Bono zich als student bij hem meldde - en het voorwoord van *The End of Poverty* schreef. Sachs' roem zat er al vroeg aan te komen. Op tweeëntwintigjarige leeftijd studeerde hij summa cum laude af aan Harvard en op zijn dertigste werd hij daar de jongste hoogleraar. Een paar jaar geleden kocht Columbia University hem weg, voor meer dan tien miljoen dollar. Jared Diamond is een ander type. Als geograaf verbonden aan de UCLA, bereikte hij grote naamsbekendheid door het boek *Guns, Germs and Steel* (1997), waarvan wereldwijd meer dan tien miljoen exemplaren werden verkocht.

Deze invloedrijke Amerikanen hebben dit jaar alledrie een ambitieus boek gepubliceerd. Ze hebben met elkaar gemeen dat ze de lezer een blik in de toekomst proberen te geven. En zoals het hoort bij apodictisch werk, zijn hun toekomstbeelden geëxtrapoleerd uit drie, totaal verschillende, beschrijvingen van de menselijke beschavingsgeschiedenis. Alledrie interessant, al was het maar vanwege hun enorme invloed onder wetenschappers in het machtigste land ter wereld.

Friedman, om te beginnen, richtte zich opzettelijk even niet op de 'oorlog tegen het terrorisme'. Hij ging verder waar hij enkele jaren eerder plotseling was gestopt, bij de internationale economie, om opnieuw te zien waar 'het werkelijk om gaat'. Hij komt al snel tot de conclusie dat dit de rappe eenwording van de wereld is. (Hij noemt het 'verplatting', maar het gaat hem niet om vulgarisering, dus dat is een onhandige vertaling.) Terwijl de sceptici in de westerse wereld, zo schrijft Friedman, lacherig deden over de *internet bubble* op de beurs, hebben de overinvesteringen in die 'zogenaamde hype' wel cruciale obstakels weggenomen en gezorgd voor duizenden kilometers aan glasvezelkabels door alle oceanen in de wereld. De werkwijze van het bedrijfsleven is compleet overhoop gegoooid. Miljoenen individuen hebben nu toegang tot het 'speelveld' waarop geld en carrières worden gemaakt. In India, China en de voormalige Sovjet-Unie hollen ze het veld op en 'wij' zijn er niet klaar voor. De technologische mogelijkheden tot outsourcing hebben verstrekkende gevolgen. 'Vroegen zeiden mijn ouders tegen ons: eet je eten op, kinderen in India en China "are starving". Ik zeg nu tegen mijn dochters: maak je huiswerk af, want de kinderen in China en India "are starving for your jobs".' Friedmans kinderen hebben er honderden miljoenen concurrentjes bij gekregen.

Friedman bouwt zijn 'platte' toekomstvisioen op een welomschreven interpretatie van de geschiedenis. Tussen 1492 en 1800, schrijft hij, werd de wereld één bol. Tussen 1800 en 1989 ontstond een serieuze wereldeconomie. Vanaf de val van De Muur, op 11/9 (9-11 in Nederland), werd de wereld opnieuw plat. De aanslagen van 9/11 (11-9 bij ons) vormden slechts een 'platte-wereldverschijnsel', en geenszins het internationale breekpunt dat veel Amerikanen ervan maken. Van groter belang was de val van De Muur. Toen die naar beneden kwam, schrijft Friedman, trok Microsoft een 'window' op, wat in het Engels aanmerkelijk gevatter klinkt.

'FRIEDMAN BIEDT EEN TYPISCH AMERIKAANSE MIX VAN APOCALYPTISCHE
ANGSTVISIOENEN EN OPGEWONDEN BELOFTEN VAN ONGEKENDE
MOGELIJKHEDEN.'

De kracht van Friedmans boek ligt niet in zijn (weinig schokkende) analyse, maar in de goed gevonden

anekdotes ter illustratie. Friedman is niet voor niets journalist. Hij biedt een typisch Amerikaanse mix van apocalyptische angstvisioenen en opgewonden beloften van ongekende mogelijkheden.

Neem het mooie verhaal van de Indiërs in de Amerikaanse staat Indiana. De Democratische gouverneur had in 2003 verschillende consultancybedrijven laten meedingen naar de automatisering van de sociale zekerheid, een gigantische opdracht. Twee Amerikaanse bedrijven, waaronder het succesvolle consultancybedrijf Accenture, maakten een offerte. Maar een Indiase onderneming, *TATA Consultancy Services*, bleek de beste prijs-kwaliteitverhouding te bieden. Om de bevolking van Indiana niet te hard te laten schrikken, beloofden de Indiërs enkele lokale bedrijfjes in de arm te nemen en hun Amerikaanse medewerkers 'bij te scholen'. Maar het mocht niet baten, de inwoners van Indiana konden de vernedering niet aan: dat de uitbetaling van de werkloosheidsuitkering werd uitbesteed aan Indiërs, die hier zelfs onderwijs zouden geven. Een Republikeinse kandidaat liet zijn vrijemarktopvattingen achter op het partijbureau en ging een keiharde campagne voeren over deze kwestie. De gouverneur zag uiteindelijk geen andere oplossing dan de samenwerking met de Indiërs te verbreken.

Friedman, die zichzelf politiek gezien een 'compassionate flattist' noemt, meent dat Amerikanen zich dit soort irrationeel gedrag niet meer kunnen veroorloven, juist omdat het in de platte wereld gaat om samenwerking, 'collaborate and connect', niet meer om verticale werkrelaties, 'control and command'. Linux ontstond (en ontstaat) in de samenwerking van duizenden slimme en anonieme programmeurs in cyberspace, net als de on-line-encyclopedie Wikipedia. De nieuwe webbrowsers Firefox is geboren in de samenwerking van twee tieners aan verschillende zijden van de aarde. Friedman schrijft verlekkerd: 'En ze hebben elkaar nog nooit ontmoet!'

Of je het nu leuk vindt of niet, zo zal het in de wereld gaan. Aldus Friedman. Verzet je niet tegen de door mij beschreven ontwikkelingen, want dan val je buiten de boot, en dat zal je duur komen te staan. Bij de econoom Jeffrey Sachs gaat het anders. In *The End of Poverty* wil hij zijn publiek niet voorbereiden op onoverkomelijke ontwikkelingen, maar vraagt hij de lezer de gewenste, en volgens hem eenvoudig bereikbare, toekomst dichterbij te brengen.

Voor Sachs is de wereld onmodieus maakbaar. Hij maakte naam door als dertiger Bolivia af te helpen van een 40.000 procent 'stagflatie'. Daarna wees hij vol zelfvertrouwen in enkele dagen tijd de Poolse regering de weg naar het kapitalisme. Vervolgens werd hij de architect van de 'shocktherapie' in Rusland, om de door hem verfoeide perestrojka de nek om te draaien, want in geleidelijke hervormingen gelooft Sachs niet. Na de mislukking (en de hyperinflatie) in Rusland werd er even niets meer van Harvards wonderboy vernomen, tot Kofi Annan hem in 2001 aanwees als leider van de Millenniumdoelstellingen, het ambitieuze VN-programma om 's werelds armoede de komende jaren te halveren.

Inmiddels heeft Sachs de oplossing voor de armoede gevonden, vandaar de bizar hoogmoedige titel. En Sachs blijkt consistent, want ook nu roept hij om radicale maatregelen, die gepaard moeten gaan met een forse financiële injectie uit het Westen. (De mislukking in Rusland is volgens hem vooral te wijten aan westerse lethargie.) De oplossing voor het armoedeprobleem is volgens Sachs 'eenvoudiger dan we denken'. Opnieuw is er shocktherapie nodig. Omdat alles met alles samenhangt, bedenkt Sachs een heel pakket aan maatregelen die tegelijk moeten worden geïmplementeerd. Niks stapvoets, of land voor land; de methode die de Amerikaanse regering momenteel voorstaat. De armoedebestrijding vereist twee keer een verdubbeling van de internationale hulp: in 2006 en nog eens in 2015. In 2025 zal de armoede dan voorgoed verleden tijd zijn.

'SACHS' VERONTWAARDIGING EN OPTIMISME ZIJN AANSTEKELIJK. HIJ TEKENT DE ELLENDE MET VERVE EN BOMBARDEERT DE LEZER IN DE EERSTE HOOFDSTUKKEN MET CIJFERS OVER DE URGENTIE VAN HET PROBLEEM.'

Anders dan het incrementalisme van, bijvoorbeeld, de ontwikkelingseconoom William Easterly - met een grote status onder IMF-medewerkers - spreekt deze 'big push' natuurlijk tot de verbeelding van rocksterren als Bono, en van de talloze Afrikaanse presidenten wier vriendschap Sachs in zijn boek niet onvermeld laat. En het moet gezegd: Sachs' verontwaardiging en optimisme zijn aanstekelijk. Hij tekent de ellende met verve en bombardeert de lezer in de eerste hoofdstukken met cijfers over de urgentie van het probleem. 600.000 Aziaten en 400.000 Afrikanen leven van minder dan één dollar per dag. Zij zitten vast in extreme armoede, door aids, malaria, droogte en mislukte oogsten, door kilometers per dag te moeten lopen om water te halen, door gebrek aan scholing, de onmogelijkheid tot sparen enzovoorts. En de vergelijkingen: het kost vijftien dollar per jaar om het leven van een malaria-patiënt te redden; het kost 58.000 dollar aan chemotherapie om het leven te redden van iemand die lijdt aan borstkanker.

Volgens Sachs staat momenteel alleen de onwil van de westerse wereld de groei van sub-Sahara Afrika in de weg. Nederig erkennen dat niemand precies weet wat de mechanismen achter de armoedeval zijn, dat is hem wezensvreemd. Net zoals aandacht voor de ongewilde neveneffecten van goedbedoelde initiatieven. Klachten over corruptie vindt hij overschat. Corruptie bestaat wel, schrijft Sachs, maar ook met oneigenlijke, onwettige transacties kan een land groeien; hij noemt Bangladesh als voorbeeld. Het Westen geeft volgens Sachs gewoon de verkeerde adviezen. 'De gedachte is dat Afrikanen hun broekriem aanhalen. Echt, dat is wat wij ze zeggen. Wel, ik heb onlangs nog eens heel goed gekeken: Afrikanen hebben geen broekriem.'

Daarin heeft Sachs vast een punt, maar of het tegenovergestelde zal werken, een door hem en de VN georchestreerde grote sprong voorwaarts, is daarmee nog niet gezegd. Ook niet na lezing van *The End of Poverty*. Want Sachs veronderstelt voor die sprong voorwaarts nogal wat geloof van de lezer. Die moet zijn blinde vertrouwen delen dat de allerarmsten zich, net als ieder ander mens, als rationele, naar het welbegrepen eigenbelang handelende wezens zullen gedragen, als zij tenminste op de eerste trede van de ladder worden gezet. De gedachte is: als de allerarmsten nu maar niet meer ziek zijn, net genoeg geld voor zichzelf hebben om een klein beetje te kunnen sparen (en dus investeren) en in ieder geval een geringe mate van opleiding genieten, dan komt de economische groei als vanzelf. Alle andere obstakels - waarvoor volgens Sachs momenteel veel te veel aandacht bestaat - vallen dan op den duur weg, zelfs de grootste corruptie, of de diepste etnische haat.

De geschiedenis van de ontwikkelingshulp biedt het vereiste vertrouwen daarvoor niet. Sachs besteedt ook weinig aandacht aan die geschiedenis en vertelt niet dat zijn plannen verdomd veel lijken op die uit de jaren vijftig en zestig. Nooit probeert hij te verklaren waarom de vorige 2300 miljard dollar aan ontwikkelingshulp de armen kennelijk niet heeft bereikt. Dat geeft weinig vertrouwen voor de volgende 2300 miljard. Want na decennia van ontwikkelingshulp kan iedere leek de topeconoom Sachs in ieder geval op één punt nadrukkelijk tegenspreken: het is *niet* makkelijk om een wereldwijd einde aan armoede te maken. Ook was het aardig geweest als Sachs op één van de bijna 400 pagina's gewag had gemaakt van het opvallende gegeven dat de recente economische groei in China en India werd bewerkstelligd zonder grote Big-Bang-blauwdrukken van westerse economen.

Wellicht hebben culturele argumenten daar een rol gespeeld. Maar die gedachte is Sachs onwelgevallig. Die ergert zich enorm aan de nadruk in de huidige ontwikkelingseconomie op de culturele omstandigheden waarin armoede gedijt. Bij voortdurend ontkent hij het sociale karakter van zijn wetenschappelijke discipline. Het gaat hem om wetmatigheden, overal geldend en altijd effectief. En om vindingrijke, technische oplossingen voor ogenschijnlijk hopeloze problemen. Zijn universalistische principes staan niet de vraag toe, om eens iets te noemen, naar de funeste werking van het primaat van de familie in, bijvoorbeeld, West-Afrika. Of naar de rol van religie als motor of rem op economische activiteiten.

Gek genoeg voert Sachs in zijn economische geschiedenis van de wereld - in de eerste hoofdstukken - culturele omstandigheden wel aan als reden voor de enorme spurt in de economische groei in West-Europa aan het begin van de negentiende eeuw. Geschiedenis is sowieso niet Sachs' sterkste kant. Zo beweert hij met grote stelligheid dat iedereen in de wereld rond 1820 even arm was, dat er daarvoor nog geen noemenswaardige economische verschillen bestonden. In een voormalig koloniale macht als Nederland is die overtuiging niet te verkopen. De Britse econoom Angus Maddison deed misschien daarom juist in Groningen onderzoek naar de historische ontwikkeling van rijkdom sinds het jaar 1000. Hij komt tot noemenswaardige verschillen, te vinden in Maddisons *The World Economy. Historical Statistics* (2003).

Sachs' optimisme is bij vlagen aanstekelijk, maar maakt ook argwanend. Opvallend is dat hij de geograaf Jared Diamond enkele keren als held aanhaalt. Dat is ten dele begrijpelijk. Sinds Sachs de Boliviaanse regering heeft bijgestaan, ziet hij overal de economische 'uitdagingen' die geografische omstandigheden met zich meebrengen. Voor Bolivia zijn dat de hoogte en de afwezigheid van havens. Voor sub-Sahara Afrika zijn het vooral het gunstige klimaat voor de malariamug, de problemen van landbouw zonder kunstmest enzovoorts. Ook deelt Sachs Diamonds afkeer van al te politieke verklaringen van menselijke drama's. Voor Sachs is Darfur bijvoorbeeld 'geen politieke kwestie, maar een zaak van te weinig regen. Het is er de laatste jaren te droog geweest om de bevolking te kunnen voeden. Dus gaan mensen elkaar uitmoorden.'

Toch is het merkwaardig dat Diamond Sachs' liefde beantwoordt, met een aanbeveling op de achterflap van *The End of Poverty*. Want Diamond deelt de overmoed en het optimisme van Sachs in geen enkel opzicht. Neem bijvoorbeeld de 'groene revolutie' van Azië. Sachs hoopt hetzelfde voor Afrika. Voor Diamond zou dat de mensheid slechts nog sneller naar de afgrond voeren. Economische groei zegt volgens Diamond maar weinig over de *condition humaine*. Minstens zo belangrijk zijn ontbossing, afval per capita, erosie, klimaatveranderingen. Want het gaat Diamond er in *De ondergang* in eerste instantie om de lezer te doordringen van de onjuistheid van de wijdverbreide gedachte dat de mens zo sterk is gericht op de overleving van de eigen soort, dat hij ook voor naderende ecologische rampen wel weer een oplossing bedenkt. Zo slim is de mens helemaal niet - en Diamond haalt prachtige voorbeelden aan uit heden en verleden waarin de natuurlijke leefomgeving niet wordt benut. Sterker, waaruit blijkt dat de mens heel wel in staat is de enorme kansen die de natuur hem biedt, gewoonweg te negeren. Hij snelt met open ogen naar de afgrond, denkt niet aan oplossingen of reddingsboeien, maar is geobsedeerd door zijn prestige, geloof, handel, ras en moraal. Diamond voert de lezer een overweldigende hoeveelheid onderzoek van collegae dat ieder mogelijk nog aanwezig vooruitgangsgeloof definitief de nek omdraait. Eenmaal zeshonderd bladzijden verder denk je niet meer aan de eilandbewoner die zijn eigen ondergang inluide met een hakmes, of aan de Indiaan die zijn laatste paard opat, maar fantaseer je over in voden geklede mensen die dolen door lege en geroeste karkassen van wat ooit wolkenkrabbers waren.

De ondergangsgeschiedenis van Paaseiland noemt Diamond een 'metafoor' voor het lot van de gehele mensheid. Waarschijnlijk omdat het verhaal zo bekend is: toen de Nederlander Roggeveen in 1722 het eiland aandeed, maakte het een desolate indruk. Er stond geen boom meer overeind en een schamele

duizend, uiterst primitief levende inwoners ontvingen hem in krakkemikkige, van riet gevlochten bootjes. Toch zetten enkele decennia eerder zo'n dertigduizend weldoervoede Paaseilanders indrukwekkende beeldhouwwerken op het eiland – de zogenoemde moai. In de tussentijd hadden de inwoners hun ooit bloeiende beschaving om zeep geholpen door een moordende concurrentie om de schaarse natuurlijke hulpbronnen. 'Ik heb me vaak afgevraagd', schrijft Diamond, 'wat de Paaseilander zei die de laatste boom op het eiland omhakte'. En: 'De parallellen tussen Paaseiland en de moderne wereld zijn angstaanjagend duidelijk. Dankzij globalisering, internationale handel, jumbojets en het internet delen alle landen op aarde dezelfde hulpbronnen, net als destijds het dozijn clans op Paaseiland. Het eiland was ver in de Stille Oceaan net zo geïsoleerd als de aarde tegenwoordig in de ruimte.'

'DE PARALLELEN TUSSEN PAASEILAND EN DE MODERNE WERELD ZIJN
ANGSTAANJAGEND DUIDELIJK, ZEGT DIAMOND. "DANKZIJ GLOBALISERING,
INTERNATIONALE HANDEL, JUMBOJETS EN HET INTERNET DELEN ALLE LANDEN OP
AARDE DEZELFDE HULPBRONNEN, NET ALS DESTIJD HET DOZIJN CLANS OP
PAASEILAND.'"

Minstens zo sterk is Diamonds vertelling van middeleeuwse vikingen op Groenland. Aan de hand van archeologisch en biologisch onderzoek en Diamonds eigen waarneming, laat hij zien hoe hun culturele onderscheidings- en overlevingsdrift hun biologische overleving verhinderde. Rond het jaar 1000 werden de enige twee groene landstroken die er in wit Groenland zijn te vinden, gekoloniseerd door vikingen uit Noorwegen. Ze startten er een Europees, middeleeuws leven. Ze hielden schapen, geiten en koeien; jaagden op zeehonden en rendieren. Ze schreven in Kerk-Latijn en oud Noors. Ze bouwden kerken, kleedden zich naar de laatste Europese mode en dreven handel met het vasteland. Op zondag hoorden ze de kerkklokken luiden van een zelfgebouwde, gigantische kathedraal, waarvan de resten nu nog altijd te zien zijn. In de hoogtijdagen van de twee kolonies leefden er zo'n vierduizend mensen. Toch stierven ze uit, 450 jaar later.

Wat gebeurde er? Zoals zo vaak, leidde in Groenland een combinatie van factoren tot de ondergang. Niet alleen de toenemende kou en de erosie vanwege de ontbossing, maar vooral ook het eurocentrisme deed de vikingen uiteindelijk de das om. Neem de jacht op giervalken en walrussen in de zomer – wanneer de vikingen beter op zoek hadden kunnen gaan naar hout en hooi op naburige eilanden. Maar omdat de moslims de Middellandse Zee beheersten, en dus de handel in olifantentanden, waren de walrustanden goud waard, want het enige ivoor in Europa. Daarmee kochten de Noorse kolonisten kerkklokken, kandelaars, glas-in-loodramen, gouden ringen, communiewijn, zijde en zilver – cruciale ingrediënten voor de culturele overleving. Ook betaalden ze er hun belasting aan Rome mee, voor de kruistochten onder meer, en kochten ze er koeien van. Het dier had status en bleef dus prominent aanwezig, terwijl al spoedig duidelijk was geworden dat de beesten te veel natuurlijke hulpbronnen verbruikten voor het moeizame klimaat op de Arctische landmassa. Door de kou en het gedwongen eten van zeewier, slonk het tot de kleinste maat koe die Europa ooit heeft gekend. De vikingen werden er hongerig van.

Dat hadden ze kunnen verhelpen door vis te eten. Maar dat is het wonderlijke: dat weigerden ze. Minder dan 0,1 procent van de botten die archeologen terugvonden in het etensafval is afkomstig van vissen. Vis at je niet. Alleen barbaren deden dat, ongelovigen als de Inuit, met wie je niets te maken wilde krijgen. Knap stom, want vissen waren hun redding geweest. Inmiddels weten we dat je maar een hand in de rivieren van deze twee fjorden hoeft te stoppen of je hebt er al één te pakken. Dat was toen niet anders.

De vikingen zijn uitgestorven tijdens een laatste koude winter. Uit messteken in de botten van hun huisdieren blijkt dat ook die uiteindelijk in de kookpot zijn gemikt, net als pasgeboren kalveren, wat betekent dat de Groenlanders in de laatste weken niet meer in de toekomst geloofden. Maar hun vistaboe hielden ze in stand. Tot op het laatst bleven de kolonisten 'beschaafd', hielden ze vast aan hun culturele overtuigingen en kwam het vreten niet voor de moraal.

Met het verhaal van de verlaten nederzettingen op Groenland compliceert Diamond de heldere boodschap van hedendaagse cultuurabsolutisten, die menen dat de eigen normen en waarden klakkeloos kunnen – en vooral moeten – worden geëxporteerd naar de rest van de wereld. Want juist de eigen normen zaten de immigranten in Groenland dwars. Geen vis eten in Groenland was aanzienlijk stommer dan de weigering van hindoes om koeien te slachten in India. Met andere woorden: vooral het racisme van de kolonisten is hun ondergang geweest. Juist de eskimo's, de 'stakkers' en 'schurken', zoals de Noorse kolonisten ze noemden, hadden de weg naar overleving kunnen wijzen – hadden de kolonisten kunnen laten zien hoe je walvissen jaagt, zeehondenvet als brandstof gebruikt en vissen vangt om de last van een grote veestapel te verlichten.

Net als Sachs populariseert Diamond andermans onderzoek. Maar hij blijft daarbij een keurige wetenschapper, die de mogelijkheden die hij voor zichzelf creëert om eens flink om zich heen te meppen, aan anderen laat. Friedman heeft op zijn beurt een soort 'oral history' geschreven, waarbij hij de internetondernemers en computerprogrammeurs de status van waarzeggers geeft. Iedereen die hij ontmoette op zijn speurtocht naar de toekomst stelde hij de vraag: 'Wanneer ontdekte u dat de wereld plat is?' Hoe lezenswaardig ook, Friedman blijkt daardoor uiteindelijk niet meer dan een chroniqueur van verandering die de hyperbool niet schuwt. Sachs geeft hem ongevraagd antwoord: hij meent dat de wereld helemaal niet plat is. Het is zelfs maar de vraag, zoals ook Bill Gates aan Friedman vertelt, of die miljard extreem arme mensen ooit zullen inhaken. Pijnlijk genoeg is Sachs' eigen analyse niet veel

diepzinniger dan die van Friedman. De topeconoom was niet werkelijk nieuwsgierig naar de complexiteit van ontwikkelingseconomie en gelooft zozeer in eigen kunnen (zelfs in de sectie 'Further Reading' verwijst hij vooral naar eigen artikelen) dat het verleden slechts dient als opmaat naar de revolutie die hijzelf zal ontketenen. Friedman schrijft na iedere duizelingwekkende illustratie opgewonden: 'Figure that out!' Sachs drukt zijn lezers bij voortdurende op het hart: het kan nog allemaal goed komen met de wereld, als jullie maar naar mij luisteren. En je portemonnee trekken.

Diamond daarentegen vertrouwt ook zichzelf niet altijd. Toch durft hij uit de ondergangsverhalen, van de Anasazi en Maya's tot de Paaseilanders, een paar lessen te trekken. En in combinatie met de andere twee ambitieuze pogingen om de toekomst te herdefiniëren op basis van verscheidene beschavingsgeschiedenissen, is dat ook in een volledig platte wereld, de armoede volledig weggevaagd, de mens heel wel in staat blijkt de eigen leefwereld om zeep te helpen. En wat zal dan het onderwerp van gesprek zijn in de laatste dagen van de menselijke beschaving, vraag je je samen met Diamond af. De nieuwste internetbrowser? Een Europees referendum of een volgende Terri Chiavo? Diamond, nogmaals: 'Wat zal de Paaseilanders hebben gezegd die de laatste boom op het eiland omhakte?'

Pieter van Os is politicoloog en redacteur van *De Groene Amsterdammer*. Eerder was hij hoofdredacteur van *De Academische Boekengids*, tot hij in augustus 2004 verhuisde naar de Verenigde Staten.

Besproken boeken:

De ondergang. - Waarom zijn sommige beschavingen verdwenen en hoe kan de onze haar ondergang voorkomen?

door **Jared Diamond**

(Vert. door Conny Sykora.)

Uitgeverij Spectrum. Utrecht 2005.

684 pag., € 35,75

The End of Poverty. Economic Possibilities for our Time

door **Jeffrey D. Sachs**

Penguin UK. Londen 2005.

396 pag., € 17,15

The World is Flat. A Brief History of the Twenty-First Century

door **Thomas Friedman**

Farrar, Straus and Giroux. New York 2005.

488 pag., € 23,05